

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ΄ ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΑΡΤΗ 26 ΜΑΪΟΥ 2010
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

Διδαγμένο κείμενο

A 1.

Και η αρετή έχει ακριβώς να κάνει με τα ψυχικά αισθήματα και τις πράξεις, στα οποία η υπερβολή και η έλλειψη αποτελούν λάθος και κατακρίνονται, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το σωστό και τα δύο αυτά ανήκουν στην αρετή. Επομένως η αρετή είναι μια μεσότητα, επειδή βέβαια έχει για στόχο της το μέσον.

Ακόμα το σφάλμα μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους (διότι το κακό είναι συστατικό του απείρου, όπως υπέθεταν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό είναι συστατικό του πεπερασμένου), η εκτέλεση, όμως, του σωστού μπορεί να γίνει μόνο μ' ένα τρόπο (γί' αυτό το ένα είναι εύκολο και το άλλο δύσκολο, δηλαδή εύκολο να αποτύχει κάποιος στο σκοπό του και δύσκολο να τον επιτύχει) γί' αυτούς, λοιπόν, τους λόγους η υπερβολή και η έλλειψη είναι γνωρίσματα της κακίας, ενώ η μεσότητα της αρετής «γιατί μ' έναν τρόπο γινόμαστε καλοί, κακοί όμως με πολλούς τρόπους».

B 1.

Στο απόσπασμα «*ἔτι...τῆς δέ ἀρετῆς ἢ μεσότης*» ο Αριστοτέλης θέλει να ενισχύσει την άποψή του ότι η αρετή είναι μεσότητα προσθέτοντας κάποια στοιχεία σχετικά με την υπερβολή και την έλλειψη, που θεωρούνται ως λάθος, και με το μέσον, που προσεγγίζεται ως το σωστό, στο πλαίσιο της αναζήτησης της ουσίας της αρετής. Συσχετίζει λοιπόν το λάθος (ως σχετικό με την υπερβολή και την έλλειψη) με την κακία και με τους κακούς, και το σωστό (ως σχετικό με το μέσον) με την αρετή και τους καλούς. Αυτό το επιχειρεί επικαλούμενος την πυθαγόρεια φιλοσοφία (ζεύγη αντιθέτων που κυβερνούν τον κόσμο: αγαθόν – κακόν, πέρας – άπειρον, εν – πλήθος, φως

- σκότος) καθώς και έναν ποιητικό στίχο άγνωστης προέλευσης (καλοί γινόμεσθε με έναν μόνο τρόπο αλλά κακοί με πολλούς).

Κατά τον Αριστοτέλη, το να κάνουμε λάθος (το κακόν των Πυθαγορείων) είναι κάτι που μπορεί να συμβεί με πολλούς τρόπους (πλήθος των Πυθαγορείων)(τό μὲν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστίν), γιατί το κακό (δηλαδή το να κάνουμε λάθος) ανήκει στο χώρο του αδιαμόρφωτου και του χωρίς όρια (το άπειρον των Πυθαγορείων) δηλαδή οι κακές πράξεις είναι «άπειρες», και το άπειρον προκαλεί δέος στην ανθρώπινη λογική, είναι κακόν.

Αντίθετα το να πετύχουμε το στόχο, το ορθό, (το αγαθόν των Πυθαγορείων) γίνεται με έναν τρόπο (το εν των Πυθαγορείων) (τό δέ κατορθοῦν μοναχῶς), γιατί το αγαθό, το να πετύχουμε δηλαδή το στόχο μας, βρίσκεται μέσα σε ορισμένα όρια (πέρας των Πυθαγορείων). Επομένως, το αγαθόν, οι καλές πράξεις, έχουν καθορισμένα όρια, είναι σύμμετρες και τέλειες, γιατί αυτό που έχει πέρας θεωρείται τελειότερο από το άπειρον και άμορφο. Γι' αυτό το ένα είναι εύκολο (να αποτύχουμε στο στόχο μας) και το άλλο δύσκολο (να επιτύχουμε στο στόχο μας) (ῥάδιον τό ἀποτυχεῖν... χαλεπὸν δὲ τό ἐπιτυχεῖν).

Ο Αριστοτέλης ολοκληρώνοντας το συλλογισμό του, ο οποίος στηρίχθηκε στις δέκα αρχές των Πυθαγορείων, συμπεραίνει ότι η υπερβολή και η έλλειψη είναι στοιχεία που χαρακτηρίζονται ως κακίες, ενώ η μεσότητα είναι στοιχείο της αρετής. (και διά ταῦτ ...μεσότης) Προς ενίσχυση βέβαια της θέσης του καταφεύγει και σε έναν στίχο άγνωστης προέλευσης σύμφωνα με τον οποίον οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν καλοί με έναν τρόπο και με μία πολύ συγκεκριμένη συμπεριφορά. Αντιθέτως, μπορούν να γίνουν κακοί με πολλούς και διάφορους τρόπους.(ἐσθλοί ...κακοί).

B 2.

Η αρετή, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- είναι έξη
- προαιρετική
- βρίσκεται στο μέσον προς ήμᾶς
- καθορίζεται από τη λογική
- του φρόνιμου ανθρώπου.

Στην εξαγωγή του ορισμού της αρετής ο Αριστοτέλης δίνει το προσεχές γένος της, δηλαδή την αμέσως ευρύτερη έννοια στην οποία υπάγεται αυτή. Το προσεχές γένος της αρετής είναι η έννοια της **έξης**, δηλαδή το μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα μας, που αποκτιέται με την επίπονη άσκηση. Είναι αποτέλεσμα όμοιων επαναλαμβανόμενων ενεργειών που ανάλογα με την ποιότητα που θα προσδώσουμε σ' αυτές θα διαμορφωθούν και οι έξεις (καλές ή κακές). Βέβαια η έξη που κάνει τον άνθρωπο ενάρετο και τον βοηθά να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο του είναι η αρετή. Επίσης, ο Αριστοτέλης παρουσιάζει ως αλάνθαστο αποδεικτικό στοιχείο με το οποίο ο άνθρωπος μπορεί να διαπιστώσει αν οι ενέργειες του είναι ορθές και αν ο ίδιος κατευθύνεται προς την αρετή, την ευχαρίστηση που συνοδεύει τις καλές του πράξεις. Δεν αναφέρεται στο συνεχή εσωτερικό αγώνα που απαιτείται για την πραγμάτωση των ηθικών αρετών αλλά υπογραμμίζει ότι αυτές αποτελούν πηγή ευχαρίστησης για τον άνθρωπο.

Η ειδοποιός διαφορά στον ορισμό της αρετής, δηλαδή το σημείο ως προς το οποίο διαφοροποιείται από τις ομοταγείς προς αυτήν έννοιες, είναι η έννοια **προαιρετική**. Προαίρεση είναι η μετά από διαλογισμό επιθυμία πραγμάτων που εξαρτώνται από εμάς. Οι πράξεις της αρετής εκτελούνται σύμφωνα με τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη και εφόσον το υποκείμενο που δρα επιλέγει ελεύθερα την ενάρετη πράξη. Επανελημμένα υπογραμμίζεται από τον Αριστοτέλη η σημασία της προαιρέσεως για την ύπαρξη της αρετής. Σε ένα άλλο χωρίο του ίδιου έργου διαβάζουμε τους αναγκαίους όρους για να χαρακτηριστεί μια πράξη ενάρετη: ο **άνθρωπος πρέπει να έχει α) συνείδηση της πράξης του (ειδώς), β) την ανάλογη**

προαίρεση (προαιρούμενος), γ) σιγουριά και σταθερότητα στην πραγματοποίησή της (βεβαίως και ἀμετακινήτως).

Ο φιλόσοφος αναφέρεται στην ιδιότητα της αρετής ως μεσότητας (πρό ἡμᾶς) που δεν συνεπάγεται ίση απόσταση από τα δύο άκρα, την υπερβολή και τη έλλειψη, και για αυτό δεν έχει αντικειμενικό χαρακτήρα και δεν είναι κοινή για όλους. Η αρετή είναι μεσότητα υποκειμενική, καθορίζεται δηλαδή με κριτήριο και μέτρο τους ίδιους τους εαυτούς μας: τις ανάγκες μας, τις δυνατότητές μας, την κατάσταση μας, τον τόπο, τον χρόνο και άλλα.

Αυτή όμως η υποκειμενικότητα είναι φαινομενική, γιατί ο Αριστοτέλης προσθέτει στο καθ'ἡμας ένα νέο στοιχείο, τον ορθό λόγο, ο οποίος διασφαλίζει την αντικειμενικότητα για τον προσδιορισμό του μέσου. Αλλού στο ίδιο έργο διαβάζουμε: «ἢ μετά τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετῆ ἔστιν». Αρχικά λοιπόν είναι ο νόμος που συνηθίζει τους πολίτες να ενεργούν ενάρετα. Έπειτα έρχεται η λογική, η φρόνηση, που βοηθά το νόμο και τελειοποιεί το έργο του.

Και μάλιστα η αρετή είναι το μέσον που καθορίζεται από τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου, στον οποίο ενώνονται και συνυπάρχουν όλες οι αρετές. Όταν υπάρχει η φρόνηση, γράφει αλλού ο Αριστοτέλης, όλες οι αρετές θα υπάρξουν. Οι διάφορες αρετές δείχνουν πώς αντιδρά ο φρόνιμος στις διάφορες περιστάσεις: αν λείπει μια αρετή, αποδιοργανώνεται το όλον. Έτσι ο ηθικά σπουδαίος αποτελεί μέτρο σύγκρισης για τους άλλους. Ο φρόνιμος λοιπόν είναι ο χρηστός, ο έξοχος στο είδος του, αυτός που κρίνει σωστά τα πάντα, σταθμίζει όλους τους παράγοντες που διασφαλίζουν τον κανόνα της μεσότητας και σε κάθε περίπτωση αποκαλύπτεται σε αυτόν η αλήθεια.

Έτσι, καταλήγουμε στην εξής διαπίστωση: τη μεσότητα την ορίζει ο ορθός λόγος – τον ορθό λόγο τον προσδιορίζει ο φρόνιμος – ο φρόνιμος αποτελεί το μέτρο και τον ηθικό κανόνα – το μέτρο και ο ηθικός κανόνας προσδιορίζονται από τον ορθό λόγο. Στον εμφανή αυτόν κύκλο ο φιλόσοφος μένει πιστός στη σωκρατική και πλατωνική παράδοση και διατηρεί το νοησιαρχικό στοιχείο στον πυρήνα της ηθικής του.

B3. Σχολικό βιβλίο σελίδες 147-148

« Η παράδοση λέει... τέλος του Σωκράτη.».

B4. σχέση : «ἔξις»

ανόρθωση «κατορθοῦται»

καθαίρεση «αἰρεῖσθαι»

απάθεια «πάθεσι»

υπόλοιπο «ἔλλειψις»

διαβλητός «ὑπερβολή»

εικαστικός «εἰκαζον»

ουσία «ἐστίν»

πρακτική «πράξεσι»

ραστῶνη «ῥᾶδιον»

Αἰδᾶκτο κείμενο

Γ1. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

Κι αν θα ζήσω περισσότερο καιρό, ίσως θα είναι αναγκαίο να υποστώ τα βάρη του γήρατος και να βλέπω και να ακούω λιγότερο και να σκέφτομαι χειρότερα και να μαθαίνω πιο δύσκολα και να ξεχνώ πιο εύκολα, και να γίνω χειρότερος από αυτούς, από τους οποίους προηγουμένως ήμουν ποιοτικά καλύτερος ᾽ αλλά βέβαια, αν δεν αντιλαμβάνομαι αυτά, η ζωή μου μπορεί να γίνει αβίωτη, αν όμως τα αντιλαμβάνομαι πώς δεν θα είναι ανάγκη (αναπόφευκτο) να ζω και χειρότερα και πιο αποτρόπαια; Αλλά όμως, αν βέβαια θα πεθάνω άδικα, θα ήταν αυτό επαίσχυντο γι' αυτούς που στάθηκαν αιτία να θανατωθῶ άδικα ᾽ αν λοιπόν είναι ντροπή η αδικία, πώς δεν προκαλεί ντροπή και το να κάνει (κάποιος) άδικα οτιδήποτε;

Γ2. πολλοῖς
γήρα
δυσμαθῆ
τούτους
ὑμῶν
ἔώρα
ἀπόβηθι
γενοίμεθα
ἦσθηνται
ἀδικῆσαι

Γ3.α. ἐπιτελεῖσθαι: τελικό ἀπαρέμφατο, υποκείμενο τῆς ἀπρόσωπης ἐκφράσεως «ἀναγκαῖον ἔσται» με υποκείμενο «ἐμέ» (αναγκαστική ετεροπροσωπία).

πρότερον: ἐπιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο ρήμα «ἦν»

τούτων : γενική συγκριτική ως ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός στο ἐπίθετο συγκριτικού βαθμοῦ «χείρω».

ἀβίωτος: ρηματικό ἐπίθετο σε θέση κατηγορουμένου στο υποκείμενο «ὁ βίος» μέσω του συνδετικού ρήματος «ἂν εἶη».

ἐμέ: ἀντικείμενο τῆς μετοχῆς «τοῖς ἀποκτεῖνασι».

ὅτιοῦν : σύστοιχο ἀντικείμενο του ἀπαρεμφάτου «ποιεῖν» (ἀνάλυση: ἦντιναοῦν πράξιν).

Γ3.β. «μὴ αἰσθανομένω» :ἐπιρρηματική υποθετική μετοχή ως ἐπιρρηματικός προσδιορισμός τῆς προϋπόθεσης στο «ἂν εἶη», συνημμένη στην ἐννοούμενη δοτική προσωπική του ἐνεργούντος προσώπου «μοι». Ἐπισημαίνουμε συνεπτυγμένο και λανθάνοντα υποθετικό λόγο που ἀναλύεται ως ἐξῆς: (υπόθεση) «εἰ ἐγὼ μὴ αἰσθανοίμην» - (ἀπόδοση) «ἂν εἶη». Ὁ υποθετικός λόγος δηλώνει τὴν ἀπλή σκέψη του λέγοντος.